IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

ONLAYN TA’LIMDA PEDAGOGIK MOTIVATSIYANI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION METODLARI VA ULARNING TA’LIM SAMARADORLIGIGA TA’SIRI

Saydaxmatova Mahkamtosh Salaydinovna
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Samarqand kampusi
“Pedagogika” yo‘nalishi 2-bosqich magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23177976

Annotatsiya. Maqolada onlayn ta’lim sharoitida pedagogik motivatsiyani shakllantirishning innovatsion metodlari hamda ularning ta’lim samaradorligiga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Jumladan, aqamli ta’lim muhitida motivatsiyani oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv texnologiyalar va innovatsion o‘qitish usullarining o‘ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Maqolada pedagogik motivatsiyani rivojlantirish orqali o‘quvchilarning o‘quv faolligi, mustaqil ta’lim ko‘nikmalari va ta’lim natijalarini yaxshilash imkoniyatlari baholangan. Shuningdek, innovatsion metodlarning onlayn ta’lim jarayonidagi amaliy ahamiyati hamda ularni ta’lim amaliyotiga samarali joriy etishning ustuvor yo‘nalishlari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: onlayn ta’lim, pedagogik motivatsiya, innovatsion metodlar, ta’lim samaradorligi, raqamli ta’lim, interaktiv o‘qitish, o‘quv motivatsiyasi, adaptiv ta’lim.

Kirish.

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta’lim tizimida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Xususan, onlayn ta’lim an’anaviy o‘qitish shakllariga muqobil hamda ularni to‘ldiruvchi zamonaviy ta’lim modeli sifatida keng qo‘llanilmoqda. Masofaviy ta’lim platformalari, videokonferensiya tizimlari, elektron ta’lim resurslari va sun’iy intellektga asoslangan vositalarning ta’lim jarayoniga tatbiq etilishi ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish bilan bir qatorda, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasini saqlab qolish masalasini ham dolzarb vazifaga aylantirmoqda. Shu sababli onlayn ta’lim sharoitida pedagogik motivatsiyani shakllantirish va uni innovatsion metodlar asosida rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanining muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik motivatsiya ta’lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri bo‘lib, u o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi, maqsadga intilishi va o‘quv faoliyatidagi faolligini ifodalaydi. An’anaviy auditoriya mashg‘ulotlarida motivatsiyani shakllantirishda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi bevosita muloqot muhim ahamiyat kasb etsa, onlayn ta’lim muhitida mazkur jarayon zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli vositalar va innovatsion metodlardan samarali foydalanishni talab etadi. Ayniqsa, interaktiv topshiriqlar, gamifikatsiya elementlari, loyiha asosida o‘qitish, adaptiv ta’lim texnologiyalari hamda sun’iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi ishtirokini faollashtirish va bilimlarni o‘zlashtirish sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda ta’lim sifati nafaqat o‘quv materialining mazmuni, balki o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faol ishtiroki, mustaqil fikrlashi, raqamli kompetensiyalari va uzluksiz o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasi bilan ham baholanmoqda. Shu nuqtai nazardan, onlayn ta’limda pedagogik motivatsiyani shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlarning ilmiy asoslarini o‘rganish, ularning amaliy samaradorligini baholash hamda ta’lim jarayoniga moslashtirilgan tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur metodlarning to‘g‘ri tanlanishi va tizimli qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini yaxshilash, ta’lim jarayonidagi faolligini oshirish, mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda o‘qitish sifatini yuksaltirishga imkon yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Onlayn ta’limda pedagogik motivatsiyani shakllantirish masalasi bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu yo‘nalishning zamonaviy pedagogikadagi dolzarb ahamiyatini ko‘rsatadi. E.Deci va R.Ryan tomonidan ishlab chiqilgan o‘zini o‘zi belgilash nazariyasida (Self-Determination Theory) o‘quv motivatsiyasining shakllanishida mustaqillik, kompetentlik va ijtimoiy aloqadorlik omillari muhim ekanligi asoslab berilgan [1]. J.Kellerning ARCS motivatsion modeli esa ta’lim jarayonida qiziqish, dolzarblik, ishonch va qoniqish omillarini shakllantirish orqali o‘quvchilar faolligini oshirish mexanizmlarini yoritadi [2]. Raqamli ta’lim bo‘yicha G.Siemensning konnektivizm nazariyasida zamonaviy axborot muhitida bilimlarni egallash jarayoni texnologiyalar va tarmoqlar bilan uzviy bog‘liqligi ta’kidlangan [3]. UNESCO va OECD tashkilotlarining hisobotlarida onlayn ta’lim samaradorligi raqamli vositalarning mavjudligi bilan bir qatorda, pedagogik metodlar, o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi va o‘quvchilarning motivatsion holatiga bog‘liq ekanligi qayd etilgan.

O‘zbekistonlik tadqiqotchilar tomonidan ham raqamli ta’lim muhitida pedagogik motivatsiya, innovatsion metodlardan foydalanish va onlayn ta’lim samaradorligini oshirish masalalari keng o‘rganilmoqda. Jumladan, D.Karshiyeva o‘z tadqiqotida maktab o‘qituvchilarining uzluksiz kasbiy rivojlanishida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari va pedagogik muammolarini tahlil qilgan [4]. G.Abdullayeva raqamli pedagogikaning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etib, zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish mexanizmlarini yoritgan [5]. A.Normo‘minov, G.Jumayev va H.Mamarajabov raqamli texnologiyalarning ta’lim sifatini oshirishdagi imkoniyatlarini tahlil qilgan [6]. M.Asadov tomonidan olib borilgan izlanishlarda esa onlayn ta’lim jarayonida raqamli pedagogika vositalarining o‘quv motivatsiyasiga ta’siri, gamifikatsiya va interaktiv metodlarning ahamiyati asoslangan [7].

Natijalar va tahlillar.

Onlayn ta’lim jarayonida pedagogik motivatsiyani shakllantirishning innovatsion metodlari bo‘yicha olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligi, mustaqil ta’lim olish qobiliyati va ta’lim natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, onlayn ta’limning muvaffaqiyati faqat texnik infratuzilmaga emas, balki o‘quvchilarning motivatsiyasi, o‘qituvchining raqamli pedagogik kompetensiyasi va innovatsion metodlardan foydalanish darajasiga ham bog‘liqdir.

Xalqaro miqyosdagi tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, raqamli ta’lim imkoniyatlari so‘nggi yillarda keskin kengaydi. UNESCOning Global Education Monitoring Report 2023 hisobotida qayd etilishicha [8], dunyoda internetdan foydalanuvchilar ulushi 2005-yildagi 16 foizdan 2022-yilda 66 foizgacha oshgan. Shu bilan birga, 2022-yil holatiga ko‘ra dunyodagi quyi o‘rta ta’lim maktablarining taxminan 50 foizi pedagogik maqsadlarda internetga ulangan. Ushbu ko‘rsatkichlar onlayn ta’lim uchun zarur texnologik baza kengayayotganini ko‘rsatadi. Biroq texnologik imkoniyatlarning mavjudligi avtomatik ravishda yuqori ta’lim natijasini bermaydi, chunki o‘quvchining motivatsiyasi va pedagogik boshqaruv mexanizmlari hal qiluvchi omil bo‘lib qolmoqda.

Izlanishlar davomida aniqlanishicha, onlayn ta’lim sharoitida o‘quvchilarning eng katta muammolaridan biri bu o‘z-o‘zini boshqarish va ichki motivatsiyani saqlab qolish masalasidir. OECDning PISA 2022 tadqiqotlari natijalari ham ushbu muammoni tasdiqlaydi [9]. Ushbu tadqiqotda o‘quvchilarning mustaqil o‘qish strategiyalari, raqamli vositalardan foydalanish ko‘nikmalari va ta’lim jarayonidagi psixologik holati tahlil qilingan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ta’lim olish qobiliyatiga ega bo‘lgan o‘quvchilar murakkab topshiriqlarni bajarishda va yangi bilimlarni o‘zlashtirishda yuqori natijalarni qayd etgan. Shu sababli onlayn ta’limda motivatsiyani oshirish uchun faqat elektron materiallarni joylashtirish emas, balki o‘quvchini faol ishtirokchi sifatida jalb qiluvchi metodlardan foydalanish zarur.

Innovatsion metodlarning ta’lim samaradorligiga ta’sirini tahlil qilish jarayonida gamifikatsiya texnologiyasi alohida ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Gamifikatsiya elementlari, ya’ni reytinglar, ball tizimi, virtual mukofotlar, bosqichli topshiriqlar va elektron sertifikatlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi ishtirokini oshirishga xizmat qiladi. Amaliy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy elektron kurslarda o‘quvchilarning faolligi vaqt o‘tishi bilan pasayishi mumkin, biroq o‘yin elementlari qo‘shilgan ta’lim platformalarida o‘quvchilarning topshiriqlarni bajarish chastotasi va kursni yakunlash ko‘rsatkichi yuqoriroq bo‘ladi. Bu holat motivatsiyaning tashqi rag‘batlantirish mexanizmlari orqali mustahkamlanishini ko‘rsatadi.

Onlayn ta’limda sun’iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi ham pedagogik motivatsiyani oshirishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. OECDning Digital Education Outlook 2026 hisobotida sun’iy intellekt vositalarining ta’lim jarayonidagi o‘rni tahlil qilingan. Hisobot ma’lumotlariga ko‘ra [10], TALIS 2024 tadqiqotida quyi o‘rta ta’lim bosqichidagi o‘qituvchilarning 37 foizi o‘z ish faoliyatida sun’iy intellekt vositalaridan foydalanganini bildirgan. Shuningdek, o‘qituvchilarning 57 foizi sun’iy intellekt dars rejalari va o‘quv materiallarini tayyorlashga yordam berishini ta’kidlagan. Biroq respondentlarning 72 foizi AI vositalari akademik halollikka xavf tug‘dirishi mumkinligini qayd etgan. Bu ko‘rsatkichlar sun’iy intellektdan foydalanishda pedagogik nazorat va metodik yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, adaptiv ta’lim texnologiyalari ham o‘quv motivatsiyasini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu tizimlar o‘quvchining bilim darajasi, xatolari va o‘zlashtirish tezligini tahlil qilib, individual ta’lim yo‘nalishini shakllantiradi. Natijada har bir o‘quvchi o‘z imkoniyatiga mos topshiriqlarni bajaradi. Bu esa muvaffaqiyat hissini oshirib, o‘quvchining keyingi faoliyatga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Ayniqsa, katta guruhlarda individual yondashuvni ta’minlash imkoniyati cheklangan sharoitlarda adaptiv texnologiyalar pedagog uchun samarali boshqaruv vositasiga aylanmoqda. Shuningdek, raqamli ta’lim platformalarining rivojlanishi o‘qituvchi faoliyatini boshqarish imkoniyatlarini ham kengaytirdi.

Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams kabi tizimlar orqali o‘quvchilarning faolligi, topshiriqlarni bajarish holati va o‘zlashtirish natijalarini monitoring qilish mumkin. Bunday tizimlarda to‘plangan ma’lumotlar asosida pedagog o‘quvchilarning qaysi mavzularda qiyinchilikka duch kelayotganini aniqlaydi va ularga individual yordam ko‘rsatadi. Biroq tahlillar raqamli ta’limda ayrim muammolar mavjudligini ham ko‘rsatmoqda. UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, 2022-yilda dunyo bo‘yicha internetdan foydalanish imkoniyati kengaygan bo‘lsa-da, texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari mamlakatlar va hududlar kesimida keskin farq qiladi [11]. Masalan, dunyodagi barcha oilalar bir xil darajada kompyuter, tezkor internet yoki raqamli qurilmalarga ega emas. Shu sababli onlayn ta’lim samaradorligini oshirish uchun texnologik imkoniyatlar bilan bir qatorda raqamli tenglik masalasiga ham e’tibor qaratish zarur.

Muhokama.

Onlayn ta’lim sharoitida pedagogik motivatsiyani shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhitida o‘quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligi nafaqat taqdim etilayotgan o‘quv materiallarining sifati, balki ularning psixologik tayyorgarligi, mustaqil ishlash qobiliyati va motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik mexanizmlarga ham bog‘liqdir. Shu sababli onlayn ta’limda an’anaviy o‘qitish usullarini oddiy raqamli shaklga o‘tkazish yetarli emas, balki o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlovchi yangi pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish talab etiladi.

Olib borilgan izlanishlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, onlayn ta’lim jarayonida o‘quvchilar motivatsiyasining shakllanishida interaktiv metodlar alohida ahamiyatga ega. Xususan, gamifikatsiya elementlari, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish hamda raqamli baholash vositalari o‘quvchilarning dars jarayonidagi ishtirokini oshirish imkonini beradi. Ushbu metodlarning asosiy afzalligi shundaki, ular o‘quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi subyekt emas, balki bilimlarni mustaqil izlab topuvchi va amaliyotda qo‘llovchi faol ishtirokchiga aylantiradi. Bunday yondashuv ayniqsa onlayn ta’limda muhim hisoblanadi, chunki virtual muhitda o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi bevosita aloqa cheklangan bo‘lishi mumkin.

Muhokama jarayonida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, sun’iy intellekt va adaptiv ta’lim texnologiyalaridan foydalanish pedagogik motivatsiyani rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar o‘quvchining individual ehtiyojlarini aniqlash, uning bilim darajasiga mos topshiriqlarni shakllantirish va tezkor fikr-mulohaza berish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchining o‘z qobiliyatiga bo‘lgan ishonchini oshiradi hamda ta’lim jarayonida faolroq ishtirok etishiga sabab bo‘ladi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda pedagogning nazorati va metodik boshqaruvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Onlayn ta’limda pedagogning o‘rni ham muhim o‘zgarishlarga uchramoqda. Raqamli muhitda o‘qituvchi faqat axborot beruvchi emas, balki ta’lim jarayonini tashkil etuvchi, o‘quvchini rag‘batlantiruvchi va individual rivojlanish yo‘nalishini belgilovchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritadi. O‘qituvchi tomonidan beriladigan muntazam fikr-mulohaza, individual maslahatlar va psixologik qo‘llab-quvvatlash o‘quvchilarning onlayn ta’lim jarayonidagi barqaror motivatsiyasini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, muhokama natijalari onlayn ta’limda texnologik imkoniyatlar va pedagogik metodlarning o‘zaro uyg‘unligi

masalasiga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi. Chunki mavjud raqamli platformalar va vositalardan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalari yetarli darajada rivojlangan bo‘lishi kerak. Aks holda, zamonaviy texnologiyalar ta’lim jarayonining sifatini oshirish o‘rniga faqat axborot uzatish vositasi sifatida qolib ketishi mumkin. Bundan tashqari, onlayn ta’limda motivatsiyani shakllantirish jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Har bir o‘quvchining raqamli texnologiyalardan foydalanish tajribasi, mustaqil ta’lim olish qobiliyati va o‘qishga bo‘lgan ichki motivatsiyasi turlicha bo‘ladi. Shu sababli yagona standart yondashuvdan ko‘ra, moslashuvchan va shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik strategiyalarni qo‘llash samaraliroq hisoblanadi.

Muhokama jarayonida ko‘rib chiqilgan jihatlar onlayn ta’limda innovatsion metodlarni joriy etish murakkab va ko‘p omilli jarayon ekanligini ko‘rsatadi. Unda texnologik imkoniyatlar, pedagogik mahorat, o‘quvchi motivatsiyasi va ta’lim jarayonini boshqarish mexanizmlari o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Shu bois mazkur yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar nafaqat yangi texnologiyalarni o‘rganishga, balki ularni samarali pedagogik tizimga integratsiya qilish masalalariga ham qaratilishi lozim.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, onlayn ta’lim jarayonida pedagogik motivatsiyani shakllantirish ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning faolligini ta’minlash va mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion pedagogik metodlar, jumladan, gamifikatsiya, adaptiv ta’lim texnologiyalari, sun’iy intellekt vositalari va interaktiv yondashuvlardan foydalanish o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtirokini oshirish imkonini beradi. Shu sababli onlayn ta’limni rivojlantirishda texnologik imkoniyatlar bilan bir qatorda pedagogik motivatsiya mexanizmlarini ham takomillashtirish zarur.

Ushbu mavzu doirasidagi izlanish natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

– Onlayn ta’lim platformalarida adaptiv ta’lim va sun’iy intellekt asosidagi vositalarni keng joriy etish, bunda har bir o‘quvchining individual bilim darajasi va ehtiyojlariga mos ta’lim yo‘nalishlarini shakllantirish.

– Pedagoglarning raqamli va innovatsion pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish, xususan, gamifikatsiya, interaktiv metodlar hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish bo‘yicha malaka oshirish tizimini kuchaytirish.

– Onlayn ta’lim jarayonida o‘quvchilar motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlovchi tizimlarni yaratish, jumladan, muntazam fikr-mulohaza, elektron baholash, rag‘batlantirish mexanizmlari va interaktiv muloqot vositalaridan samarali foydalanish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. — New York: Plenum Press, 1985. — 371 p.
2. Keller J.M. Motivational Design for Learning and Performance: The ARCS Model Approach. — New York: Springer, 2010. — 353 p.
3. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age // International Journal of Instructional Technology and Distance Learning. — 2005. — Vol. 2, No. 1. — P. 3–10.

4. Karshiyeva D. Maktab o‘qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish pedagogik muammolar sifatida // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. — 2025. — №1. — B. 45–52.
5. Abdulloyeva A. Onlayn ta’lim sharoitida talabalarda motivatsiya va o‘zini o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish strategiyalari // Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta’limning innovatsion yo‘nalishlari. — 2025. — №1. — B. 110–116.
6. Normo‘minov A., Jumayev G., Mamarajabov H. Ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo‘llash istiqbollari // Eurasian Journal of Academic Research. — 2024. — T. 4, №12. — B. 772–775.
7. Asadov M. Onlayn ta’lim jarayonida raqamli pedagogikaning motivatsion imkoniyatlari // Pedagogik tadqiqotlar jurnali. — 2025. — T. 7, №1. — B. 25–32.
8. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? — Paris: UNESCO Publishing, 2023. — 424 p.
9. OECD. PISA 2022 Results (Volume V): Learning Strategies and Attitudes Towards Learning. — Paris: OECD Publishing, 2024. — 270 p.
10. OECD. Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. — Paris: OECD Publishing, 2021. — 280 p.
11. OECD. The Impact of Digital Technologies on Students’ Learning: Key Findings and Integration Strategies. — Paris: OECD Publishing, 2025. — 120 p.